

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС;
СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО**

УДК 347.7

DOI 10.36919/3041-1149(Print).8.2025.63-69

А. М. Новицький,*доктор юридичних наук, професор,**професор кафедри цивільно-правових дисциплін,**Національна академія СБУ**email: izipg@ukr.net***ORCID 0000-0001-6860-9654;****О. Я. Якимчук,***здобувачка вищої освіти,**Державний податковий університет**email: sashayakymchuk46@gmail.com***ORCID 0009-0001-1839-8278****ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА
В КРАЇНАХ ЄС**

Правове регулювання авторського права в умовах глобалізації та розвитку цифрових технологій, зокрема в країнах Європейського Союзу, є надзвичайно актуальним через потребу в забезпеченні ефективного захисту авторських прав в умовах онлайн-платформ і технологічних змін. Метою статті є аналіз правових засад регулювання авторського права в країнах ЄС, визначення основних принципів, механізмів і специфічних рис законодавства, а також виявлення проблем і перспектив удосконалення законодавства в цій сфері. Для досягнення мети було використано методи правового аналізу, порівняння та критичного осмислення директив ЄС, що регулюють авторське право, а також аналізу сучасних проблем у сфері інтелектуальної власності в цифровому середовищі. У статті проаналізовано основні нормативно-правові акти ЄС, що регулюють авторське право, зокрема директиви 93/83/ЄС, 2001/29/ЄС, 2019/790/ЄС, які забезпечують гармонізацію законодавства між країнами ЄС. Також виявлено проблеми адаптації національних законодавств до європейських норм у контексті цифровізації та розвитку нових технологій, зокрема соціальних медіа й онлайн-платформ. Робимо висновок, що в умовах розвитку цифрових технологій ЄС активно адаптує своє законодавство до нових вимог, проте потребує в подальшому вдосконаленні механізмів захисту авторських прав у цифровому середовищі, зокрема щодо онлайн-платформ і технологій штучного інтелекту. Рекомендується збільшити увагу до вдосконалення механізмів моніторингу й контролю за порушеннями авторських прав, а також розробити нові інструменти для захисту прав авторів і правовласників у цифровому середовищі.

Ключові слова: авторське право, гармонізація, Європейський Союз, цифровий ринок, ліцензування авторського права, охорона авторського права, ліцензування, автор, правове регулювання.

Постановка проблеми. Правові засади регулювання авторського права є однією з основних складових сучасної правової системи, що забезпечує охорону інтелектуальної власності в умовах глобалізації та розвитку цифрових технологій. Особливе значення ця проблема набуває в контексті країн Європейського Союзу, де правова охорона авторських прав не лише ґрунтується на національних правових системах, але й інтегрується в єдине законодавче поле, яке регулюється нормами ЄС.

Метою статті є аналіз правових засад регулювання авторського права в країнах ЄС, визначення основних принципів, механізмів і специфічних рис законодавства в цій галузі, а також виявлення проблем і перспектив його вдосконалення.

Проблематика авторського права є надзвичайно актуальною в умовах інтенсивного розвитку цифрових технологій, поширення інтернет-платформ і змін у глобальній економіці. Водночас існують численні виклики, пов'язані з адаптацією національних систем до нових вимог єдиного європейського правового простору. Зокрема, питання гармонізації законодавства ЄС і забезпечення ефективної охорони прав авторів, а також захисту їхніх інтересів у цифровому середовищі залишаються актуальними для дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених регулюванню авторського права в країнах ЄС, дає змогу зробити висновок, що хоча питання гармонізації національних та європейських норм правового регулювання були детально розглянуті, окремі аспекти, зокрема в контексті цифровізації та розвитку нових форм використання інтелектуальної власності, потребують подальшого вивчення. У цьому контексті невирішеними залишаються питання взаємодії між національними та європейськими правовими нормами в умовах швидких технологічних змін.

Цією статтею ставиться за мету детальний аналіз сучасного стану правового регулювання авторського права в країнах ЄС, дослідження основних проблем і недоліків існуючої системи, а також формулювання пропозицій щодо вдосконалення законодавства у цій сфері.

Варто відмітити, що серед вчених як вітчизняних, так і зарубіжних існує чимало досліджень у сфері правового регулювання авторського права в країнах ЄС. Так, наприклад, Т. П. Васильєва досліджувала питання адаптації національного законодавства до європейських норм авторського права, зокрема акцентуючи увагу на потребі в удосконаленні законодавчих актів у контексті директиви 2001/29/ЄС; В. М. Федоренко розглядав специфіку правового регулювання охорони програмного забезпечення в Україні в контексті директиви 2009/24/ЄС; О. Б. Шевченко, вивчав практичні аспекти застосування норм європейських директив щодо баз даних (директива 96/9/ЄС) в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. До основних нормативно-правових актів Європейського Союзу в сфері охорони авторського права можна віднести такі документи:

- Директива 93/83/ЄС про координацію деяких положень авторського права й суміжних прав під час застосування їх до супутникового мовлення й кабельної ретрансляції від 27 вересня 1993 року [1]. Її основна особливість – спрощення транснаціональної ретрансляції програм через супутник і кабель. В Україні цей підхід поступово впроваджується через механізми колективного управління правами, але потребує вдосконалення правової бази для трансляцій з-за кордону.

- Директива 93/98/ЄС стосовно уніфікації термінів захисту авторського права й деяких суміжних прав від 29 жовтня 1993 року [2]. Вона запроваджує уніфікований строк охорони авторського права – 70 років після смерті автора. Україна вже перейшла на аналогічний строк, що свідчить про гармонізацію з європейськими стандартами.

- Директива 96/9/ЄС про правовий захист баз даних від 11 березня 1996 року [3]. Ця Директива вводить правову охорону баз даних, навіть якщо вони не є оригінальними творами. Українське законодавство ще не повною мірою охоплює цей аспект, що створює прогалину в сфері захисту цифрової інформації.

- Директива 2001/29/ЄС про гармонізацію окремих аспектів авторського права й суміжних прав в інформаційному суспільстві (22 травня 2001 року) [4]. Її унікальність полягає в тому, що вона чітко регулює авторське право в інформаційному суспільстві (особливо в інтернеті). Закон України 2022 року вже містить новели, спрямовані на захист у цифровому середовищі, однак питання онлайн-ліцензування й захисту на платформах досі залишається складним.

- Директива 2004/48/ЄС про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності від 29 квітня 2004 року. У ній робиться акцент на ефективному захисті прав (зокрема, через компенсації, санкції). В Україні створено базові механізми судового захисту, але практична реалізація норм ще потребує посилення, особливо щодо піратства в інтернеті [5].

• Директива 2006/115/ЄС про право на надання в прокат і право на надання в позичку та про деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності від 12 грудня 2006 року [6]. Її особливість – охоплення прав на прокат і позичку творів. В українському праві це питання менш деталізоване й потребує доопрацювання в контексті авторських прав на цифрові формати (наприклад, стрімінгові сервіси).

• Директива 2009/24/ЄС про правову охорону комп'ютерних програм від 23 квітня 2009 року [7]. Встановлює охорону комп'ютерних програм як об'єктів авторського права. Закон України прямо охоплює програмне забезпечення як об'єкт охорони, що свідчить про імплементацію ключових положень цієї директиви.

• Директива 2019/790/ЄС про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку від 17 квітня 2019 року. Ця директива була введена для адаптації авторського права до нових умов цифрового середовища, зокрема для платформ, які поширюють користувацький контент, як-от соціальні мережі та відеоплатформи. Вона охоплює нові правила щодо відповідальності таких платформ за контент, що порушує авторські права [8]. В Україні досі немає повноцінного регулювання цієї сфери, проте обговорюється запровадження механізмів схожих до Content ID, а також посилення обов'язків платформ щодо авторського контенту.

Загалом ці документи створюють правову базу для охорони авторських прав у ЄС, забезпечують узгодженість законодавств між державами-членами та сприяють ефективному захисту прав авторів та інших правовласників на європейському рівні.

Зі свого боку варто відмітити, що імплементація норм ЄС в українське законодавство триває, і ці процеси не лише наближають національну систему до європейських стандартів, а й сприяють створенню ефективної моделі захисту прав у цифрову епоху. Це особливо важливо в умовах розвитку ІТ-сектору в Україні та розширення участі в міжнародних творчих і технологічних ринках.

Також у рамках імплементації норм ЄС в українське законодавство щодо захисту авторського права вважаємо за доцільне розкрити загальні засади правової охорони авторських прав у країнах Європейського Союзу. Так, вони базуються на єдиному правовому підході, що гармонізує законодавства держав-членів і створює єдину систему для захисту авторських прав на території ЄС. Загалом, аналізуючи правове регулювання авторського права ЄС, можна сформулювати певні принципи:

– авторське право виникає автоматично з моменту створення твору й не потребує спеціальної реєстрації чи інших формальностей для отримання захисту. Це означає, що автори отримують права на свої твори без потреби у виконанні додаткових процедур. Однак деякі держави можуть мати реєстраційні системи для полегшення доказування авторства [5];

– у більшості країн ЄС стандартний строк охорони авторських прав становить 70 років після смерті автора. Цей строк застосовується до творів, які належать до оригінальних творів (літературні, художні, музичні тощо). Для суміжних прав (наприклад, прав виконавців, виробників фонограм) строк охорони може бути різним, зазвичай 50 років після публікації або виконання [5];

– авторське право захищає оригінальні твори. Оригінальність у контексті авторського права означає, що твір є результатом творчої діяльності автора й має індивідуальну характеристику. Це можуть бути твори в різних формах: літературні, музичні, художні, кінематографічні, архітектурні, програмне забезпечення тощо [5];

– авторське право надає дві основні категорії прав: майнові права – право авторів на використання свого твору в різних формах (копіювання, публічне виконання, розповсюдження тощо). Ці права можуть передаватися або ліцензуватися іншим особам; не майнові права – права авторів на захист своєї репутації та інтересів, пов'язаних з твором. Це охоплює право на авторство (вказівка на авторство твору), право на захист твору від спотворення, а також право на недоторканність твору [5];

– в ЄС існує система вилучень і обмежень прав авторів, які дають змогу використовувати твори без дозволу авторів за певних умов. Наприклад: використання творів для освітніх цілей або наукових досліджень; копіювання для особистого використання; критика й огляд, де використовуються уривки з творів без порушення авторських прав; цитування творів у межах добросовісного використання [5].

Також окремо варто відмітити, що Європейські країни забезпечують механізми для компенсації за порушення авторських прав, включно із можливістю судових позовів і фінансових санкцій за незаконне використання творів. Зокрема, Директива 2004/48/ЄС встановлює правила для забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності, охоплюючи санкції, вжиті проти порушників [10, с. 85].

Оскільки ЄС є економічним і правовим союзом, важливою складовою є гармонізація законодавства в сфері авторського права. Директиви ЄС забезпечують єдині правила, які повинні бути впроваджені в національні законодавства держав-членів. Це забезпечує узгодженість у застосуванні авторських прав на єдиному європейському ринку та сприяє боротьбі з піратством і порушеннями прав авторів. ЄС також надає особливий захист правам виконавців і виробників фонограм, що охоплює право на відтворення, розповсюдження та публічне виконання. Це забезпечує справедливую компенсацію за використання їхніх творів.

На сьогодні в сучасних умовах розвитку суспільства актуальності набуває також питання регулювання авторського права в цифровому середовищі. З огляду на широке використання цифрових технологій для розповсюдження творів ЄС розробив спеціальні нормативно-правові акти, що забезпечують захист авторських прав в онлайн-середовищі. Окремо серед них варто виділити Директиву 2001/29/ЄС про гармонізацію окремих аспектів авторського права й суміжних прав у інформаційному суспільстві від 22 травня 2001 та Директиву 2019/790/ЄС про авторське право й суміжні права на Єдиному цифровому ринку від 17 квітня 2019 року.

Так, Директива 2001/29/ЄС стала основою для регулювання авторського права в умовах цифрових технологій. Її основні положення охоплюють: право на відтворення: вона чітко встановлює, що будь-яке відтворення твору в цифровій формі потребує дозволу правовласника, охоплюючи копіювання через інтернет, мережі передачі даних, зберігання в пам'яті комп'ютера та ін.; публічне виконання та доступність творів: інтернет-платформи, які забезпечують публічний доступ до творів (наприклад, стрімінгові сервіси, соціальні мережі), повинні отримувати ліцензії від правовласників на поширення їхніх творів; вилучення та обмеження: Директива визначає винятки, коли можна використовувати твори без дозволу правовласників, наприклад для цитування, пародій, освітніх цілей або критики, з певними умовами [4].

Директива 2019/790/ЄС була ухвалена для адаптації авторського права до нових умов цифрового середовища, зокрема до зростання використання онлайн-платформ і соціальних мереж. Зокрема, вона закріплює відповідальність онлайн-платформ: платформи, що надають доступ до контенту, зобов'язані забезпечити дотримання авторських прав. Наприклад, вони повинні отримувати ліцензії на використання захищених творів, а також застосовувати технології для виявлення порушень авторських прав, як-от системи фільтрації контенту (наприклад, Content ID на YouTube); надає видавцям новин право отримувати компенсацію за використання їхніх публікацій на цифрових платформах (наприклад, Google News або Facebook), що дає змогу їм отримувати доходи за комерційне використання їхніх матеріалів; автори й виконавці повинні отримувати більшу частину доходів, які генеруються завдяки їхнім творам на онлайн-платформах. Це передбачає поліпшення контрактних умов та розподілу доходів між правовласниками й платформам [8].

У контексті цифрового середовища ЄС також впровадив правила щодо обмеження «несправедливого використання» контенту на онлайн-платформах:

- Принцип «справедливого використання»: встановлено обмеження на можливість завантажувати контент, що порушує авторські права. Онлайн-платформи мають обов'язок уважно ставитися до питань, що стосуються порушень авторських прав, і блокувати або видаляти контент, що порушує права.
- Механізми для авторів: автори мають можливість вимагати видалення незаконно розповсюдженого контенту, що порушує їхні права, і звертатися до платформ для компенсації [9, с. 57].

Також одним із важливих аспектів регулювання авторського права в ЄС є система колективного управління правами. Організації колективного управління правами надають ліцензії на використання творів у цифровому середовищі, що дає змогу автоматизувати процеси ліцензування й контролю

за використанням творів у масштабах ЄС. Вони також займаються збором і розподілом компенсацій для авторів та правовласників.

Висновки. Авторське право в країнах ЄС є важливою складовою правової системи, яка гармонізована на європейському рівні через ряд директив. Ці нормативно-правові акти створюють єдину правову основу для захисту авторських прав на території ЄС, полегшуючи трансфер творів і захист інтелектуальної власності в межах єдиного цифрового ринку. В умовах розвитку цифрових технологій значну увагу приділено адаптації законодавства до нових викликів, зокрема в контексті використання онлайн-платформ та інтернет-ресурсів для розповсюдження творів. Спеціальні директиви, як-от 2001/29/ЄС і 2019/790/ЄС, надають механізми для захисту прав у цифровому середовищі, включно із відповідальністю онлайн-платформ за порушення авторських прав. Європейське законодавство також приділяє значну увагу захисту прав виконавців і виробників фонограм, надаючи їм право на справедливую компенсацію за використання їхніх творів у цифровому середовищі. Це охоплює систему ліцензування та обмежень на несправедливе використання контенту.

Оскільки технології розвиваються швидкими темпами, важливо продовжити дослідження того, як національне законодавство може гнучко адаптуватися до нових вимог європейської правової системи, зокрема в контексті нових цифрових платформ, як-от штучний інтелект, блокчейн та інші інноваційні технології. Подальші дослідження повинні зосередитися на вдосконаленні механізмів моніторингу та контролю за порушеннями авторських прав у цифровому просторі, а також на розробці нових інструментів для захисту авторів і правовласників від контенту, що порушує їхні права. Потрібно більше уваги приділяти аналізу того, як національні правові системи взаємодіють із правовими нормами ЄС, зокрема щодо імплементації директив і вирішення суперечностей між національними та європейськими нормами. Отже, питання регулювання авторського права в ЄС є динамічною сферою, яка потребує подальшого розвитку й адаптації до нових технологічних і економічних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Директива 93/83/ЄЕС про координацію деяких положень авторського права і суміжних прав при застосуванні їх до супутникового мовлення і кабельної ретрансляції від 27 вересня 1993 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_433#Text
2. Директива 93/98/ЄЕС стосовно уніфікації термінів захисту авторського права і деяких суміжних прав від 29 жовтня 1993 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_434#Text
3. Директива 96/9/ЄС про правовий захист баз даних від 11 березня 1996 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_241#Text
4. Директива 2001/29/ЄС про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві від 22 травня 2001 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-01#Text
5. Директива 2004/48/ЄС про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності від 29 квітня 2004 року. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/eu040015>
6. Директива 2006/115/ЄС про право на надання в прокат і право на надання в позичку та про деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності від 12 грудня 2006 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-06#Text
7. Директива 2009/24/ЄС про правову охорону комп'ютерних програм від 23 квітня 2009 року. URL : <https://document.vobu.ua/wp-content/uploads/2023/01/eu200924eu.pdf>
8. Директива 2019/790/ЄС про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку від 17 квітня 2019 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-19#Text
9. Ділігул А. Правове регулювання авторського права в Україні: запозичення досвіду Європейських країн. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. № 3. С. 56–59.
10. Змикало О. І. Досвід правового регулювання авторського права в Європейському Союзі: пошук способів гармонізації законодавства України. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. С. 83–91.

REFERENCES

1. Dyrektyva 93/83/IeES pro koordynatsiiu deiakykh polozhen avtorskoho prava i sumizhnykh prav pry zastosuvanni yikh do suputnykovoho movlennia i kabelnoi retransliatsii vid 27 veresnia 1993 roku [Council Directive 93/83/EEC of 27 September 1993 on the coordination of certain rules concerning copyright and rights related to copyright applicable to satellite broadcasting and cable retransmission]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_433#Text [in Ukrainian].
2. Dyrektyva 93/98/IeES stosovno unifikatsii terminiv zakhystu avtorskoho prava i deiakykh sumizhnykh prav vid 29 zhovtnia 1993 roku [Council Directive 93/98/EEC of 29 October 1993 harmonizing the term of protection of copyright and certain related rights]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_434#Text [in Ukrainian].
3. Dyrektyva 96/9/IeS pro pravovyi zakhyst baz danykh vid 11 bereznia 1996 roku. [Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_241#Text [in Ukrainian].
4. Dyrektyva 2001/29/IeS pro harmonizatsiiu okremykh aspektiv avtorskoho prava i sumizhnykh prav v informatsiinomu suspilstvi vid 22 travnia 2001 roku [Directive 2004/48/EC of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-01#Text [in Ukrainian].
5. Dyrektyva 2004/48/IeS pro zabezpechennia dotrymannia prav intelektualnoi vlasnosti vid 29 kvitnia 2004 roku [Directive 2004/48/EC of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights]. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/eu040015> [in Ukrainian].
6. Dyrektyva 2006/115/IeS pro pravo na nadannia v prokat i pravo na nadannia v pozychku ta pro deiaki sumizhni prava u sferi intelektualnoi vlasnosti vid 12 hrudnia 2006 roku [Directive 2006/115/EC of the European Parliament and of the council of 12 December 2006 on rental right and lending right and on certain rights related to copyright in the field of intellectual property]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-06#Text [in Ukrainian].
7. Dyrektyva 2009/24/IeS pro pravovu okhoronu kompiuternykh prohram vid 23 kvitnia 2009 roku [Directive 2009/24/EC of 23 April 2009 on the legal protection of computer programs]. URL : <https://document.vobu.ua/wp-content/uploads/2023/01/eu200924eu.pdf> [in Ukrainian].
8. Dyrektyva 2019/790/IeS pro avtorske pravo i sumizhni prava na Yedynomu tsyfrovomu rynku vid 17 kvitnia 2019 roku [Directive 2019/790/EU on copyright and related rights in the Digital Single Market of 17 April 2019]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-19#Text [in Ukrainian].
9. Dilihul, A. (2024). Pravove rehuliuвання avtorskoho prava v Ukraini: zapozychennia dosvidu Yevropeiskykh krain [Legal regulation of copyright in Ukraine: borrowing the experience of European countries.] *Aktualni problemy pravoznavstva*. 2024. № 3. S. 56–59 [in Ukrainian].
10. Zmykalo, O. I. (2022). Dosvid pravovoho rehuliuвання avtorskoho prava v Yevropeiskomu Soiuzi: poshuk sposobiv harmonizatsii zakonodavstva Ukrainy [Experience of legal regulation of copyright in the European Union: searching for ways to harmonize Ukrainian legislation]. *Analitichne-porivnialne pravoznavstvo*. 2022. № 6. S. 83–91 [in Ukrainian].

A. M. Novytskii, O. Ya. Yakymchuk. LEGAL PRINCIPLES OF COPYRIGHT REGULATION IN EU COUNTRIES

Legal regulation of copyright in the context of globalization and the development of digital technologies, in particular in the countries of the European Union, is extremely relevant due to the need to ensure effective protection of copyright in the context of online platforms and technological changes. The purpose of the article is to analyze the legal foundations of copyright regulation in the EU countries, determine the main principles, mechanisms and specific features of the legislation, as well as identify problems and prospects for improving legislation in this area. To achieve the goal, methods of legal analysis, comparison and critical understanding of EU directives regulating copyright, as well as analysis of modern problems in the field of intellectual property in the digital environment were used. The article analyzes the main regulatory and legal acts of the EU regulating copyright, in particular Directives 93/83/EC, 2001/29/EC, 2019/790/EC, which ensure the harmonization of legislation between EU countries. It also identifies problems of adapting national legislation to European norms

in the context of digitalization and the development of new technologies, in particular social media and online platforms. The author concludes that in the context of the development of digital technologies, the EU is actively adapting its legislation to new requirements, but needs to further improve the mechanisms for protecting copyright in the digital environment, in particular with regard to online platforms and artificial intelligence technologies. It is recommended to increase attention to improving mechanisms for monitoring and controlling copyright violations, as well as to develop new tools to protect the rights of authors and rightholders in the digital environment.

Keywords: *copyright, harmonization, European Union, digital market, copyright licensing, copyright protection, licensing, author, legal regulation.*